

Olbrayt Marek Jan

*Qədim dünya tarixi və şərqşünaslıq kafedrasının müdiri,
Jeşuv Universiteti (Polşa), "Anabasis. Studia Orientalia et Classica"
jurnalının baş redaktoru*

PARFIYA DÖVRÜNDƏ ALBANIYA

Qədim Albaniya tarixinin Parfiya dövləti dövrünə təsadüf edən mərhələsi kifayət qədər diqqətəlayiqdir, çünki bu çarlıq Zaqafqaziyada mühüm rol oynamış, Yaxın Şərqin oturaq əhalisi ilə Qafqazın şimalındakı köçəri tayfalar arasında keçid funksiyasını yerinə yetirmişdir.

Qədim Albaniyanın hər birinin öz dili olan çoxsaylı tayfaları (Strabo 11.4.6) e.ə. II əsrdə bir çarın hakimiyyəti altında birləşən vahid dövlət yaratmağa müvəffəq olmuşlar. Güman etmək olar ki, Albaniya parfiyalıların diqqətini ilk dəfə onlar e.ə. 148-ci ildə (II Mitridatın rəhbərliyi altında) Atropat Midiyasını özələrinə tabe etdirərkən cəlb etmişdir. Albaniyanın Parfiya ilə ilk birbaşa təması barədə mühüm əhəmiyyətə malik mənbələrdən biri tarixçi Justinusdur (42.2.6ff.). O, Parfiya çarı II Mitridat tərəfindən aparılan işğalçı müharibələri təsvir etmişdir. Qafqaz Albaniyasının adını müəllif əsərin iki yerində çəkir (42.3.4, 42.3.7). Bir qədər mifoloji xarakter daşısa da, həmin məlumatlar ölkənin Zaqafqaziyada mühüm rol oynadığını söyləməyə əsas verir. Ehtimal etmək olar ki, Albaniya Parfiyanın hökmranlığını qəbul etməli olmuşdur. II Mitridatın dövründə Parfiya sikkələrinin kütləvi şəkildə İberiya və Albaniyaya «axması» bu ölkələrin Parfiyanın siyasi təsir dairəsinə eyni vaxtda daxil olunduğuna dəlalət edir.

Xəzəryanı çöllərdən İrana ən rahat yollar Albaniyadan keçdiyi üçün o, Zaqafqaziyanın, ümumilikdə isə, bütün imperiyanın köçəri tayfalardan müdafiəsi imkanlarına görə Arşakilər üçün strateji baxımdan mühüm ölkə olmuşdur. Parfiyalılar Qafqazın o tayında yaşayan sarmatlarla məhz Zaqafqaziya vasitəsi ilə əlaqə saxlayırdılar. Parfiyalılarla Zaqafqaziya xalqları və Şimali Qafqazın çöllərində yaşayan köçəri tayfalar

(o cümlədən aorslar, yuxarı aorslar, siraklar və alanlar) arasında həm müharibə, həm də sülh dövrlərində yaxın əlaqələr mövcud olmuşdur. Alanlar eramızın 35-ci ilində (Qafqazdan keçərək), 73-cü ilində (Zaqafqaziya və Hirkaniya vasitəsi ilə) və 135-ci ilində (yenə də Qafqazdan keçərək) Parfiyaya dağıdıcı basqınlar etmişlər. Albaniya tarixində Roma imperiyası həlledici rol oynamışdır.

Eramızın 65-ci ilində Roma sərkərdəsi Pompey Qafqaza soxularaq Albaniyaya qədər gəlmiş, Albaniya çarı Oroizi (Oroys, Oris, Orod) məğlub etmişdir. Sonralar romalılar bir neçə dəfə Albaniyaya müdaxilə etmişlər. Bütün bunlara baxmayaraq, Albaniya ilə Parfiya arasında əlaqələr əvvəlki gücündə qalmışdır. Albaniyanın hərbi potensialı da ciddi idi. Strabon (11.4.5) yazırdı: "İberiyalılara nisbətən onlar (döyüşə) daha çox qoşun çıxarırlar. Məhz onlar 60 min piyada və 22 min atlı silahlandırılırlar; bu qədər çoxsaylı qoşunla onlar Pompeyə qarşı çıxmışdılar..." Strabon (11.4.4) Albaniya ordusunda Parfiyalıların və Atropat Midiyasının qoşunlarında olduğu kimi ağır zirehli süvari dəstələrin mövcudluğunu təsdiq edir.

Bəzi məqamlar Parfiya-Albaniya əlaqələrinin xarakterinə yenidən baxmağın zərurət olduğuna dəlalət edir. İlk növbədə, yazılı mənbələrin daha diqqətlə incələnməsi tələb olunur. İkincisi, numizmatik dəlillər lazımı qaydada qiymətləndirilməlidir (Parfiya sikkələrinin Albaniyaya daxil olmasının mərhələləri). Üçüncüsü, Parfiyanın müharibə aparmaq qaydasına (ağır süvarilər və ya katafraktlar), incəsənətə, habelə arxitektura təsiri qədim Albaniyanın Arşakilər dövrünə təsadüf edən tarixinin araşdırılmasında əsas diqqət göstərilən məqam olmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Strabo's Geography in three volumes as translated by H.C.Hamilton, ed. H.G. Bohn. Vol.1–3. London, 1854–1857
2. Страбон. География в 17 книгах / Пер. с греч. с предисл. и указ. Ф.Г.Мищенко. М.: Козьма Тереньтьевич Солдатенков, 1879
3. Страбон. География в 17 книгах / Пер. с древнегреч. Г.А.Стратановского, под ред. О.О.Крюгера, общ. ред. С.Л.Утченко. 2-е изд., репр. М.: Ладомир, 1994